

Zaščitnikom Levčevega pravopisa v preudarek.

Spisal V. Bežek.

Kocka še ni padla — odločilna beseda še ni izgovorjena glede Levčevega pravopisa; toliko menda smemo sklepati iz zadnje praske med prof. Levcem in prof. Ilešičem. Zato pa ta naš »memento«, dasi že ob enajsti uri, menda dojde še o pravem času, da zabrani ali vsaj izkuša zabraniti omenjenega pravopisa uradno potrditev, ki našemu slovstvenemu razvoju sicer ne bi bila v pogubo, toda v prid tudi ne.

In ker je odločitev brez dvoma blizu in bi mi radi s temi vrsticami vplivali nanjo po svojih močeh, tedaj se tudi nekoliko rezkosti ne smemo plašiti. Pisec teh vrstic odkrito priznava, da mu je sedaj žal, da se napram Levčevemu pravopisu ni postavil že takoj skraja, ko je bil še urednik »Ljubljanskega Zvona«, na nekako višje ali, če hočete, radikalnejše stališče, katero misli zavzeti v tem spisu. Ali takole je: dobre misli pridejo navadno prepozno. In pa kot urednik »Zvonov« (l. 1898.) nisem imel ni časa ni volje, globlje premišljati o pravopisnem vprašanju, nego še vesel sem bil dozdevne rešitve naših ortografskih težav, ki baš uredniku prizadevajo toliko preglavice. Zato se nisem dolgo obotavljal, nego brzo izvršil »sacrificio d' intelletto« ter tudi drugim priporočal, naj ga izvrše, in sem si s tem celo naklonil porogljive opazke hudomušnega podlistkarja »Slovenskega Naroda«.

Kako pa se je stvar potem po inicijativi prof. Peruškega celo drugače zasuknila, kako je pozneje prof. Ilešič združil vse »prljeke« v solidaren odpor proti Levčevemu pravopisu, to je pač še v živem spominu vsem, ki se zanimajo za našo najnovejšo črkarsko pravdo. In menda se ne motimo, da je baš odločnemu nastopu prlješke falange prisoditi, da »Pravopis« po preteku več nego dveh let oficijalno še ni odobren, še manj pa zapovedan.

Naj mi velečenjeni gospod profesor Levec ne šteje v zlo odkritosrčnosti, ki je po mojih mislih tu bolj umestna nego neodkritosrčna udvorljivost. Jaz sodim namreč, da je bilo sploh krivo, da uredbe pravopisa, ko so mu jo ponudili, ni takoj a limine odklonil. Jaz si vsaj živo predstavljam, kako težko je bilo njemu, slovstveniku, beletristu, šolniku, pedagogu, kreniti na torišče, ki mu je bilo dotlej

vedno od rok. Iz neke njegove opazke, ki jo je napravil proti meni v onih časih, ko se je šele pripravljaj na delo, sklepam, kako se mu je ves oni posel tačas upiral.

Brez dvoma je bila glavna zmota in krivda vsega pravopisnega podjetja ta, da so se odločili merodajni krogi, tako odgovorno delo, kakor je prireditev normativnega pravopisa, poveriti posamičniku, pa najsi je bil še tak veščak. Povsod je navada, da se poveri izdelovanje zakonov in njih besedila, statutow, poslovnikov, pravopisnih reform i. t. d., ki naj imajo veljavo za širše kroge, anketi, komisiji, komiteju, ali kakorkoli se že imenuje odbor, ki je prav ad hoc sestavljen ter obsega najmanj tri članove (*tres faciunt collegium!*): dva votanta in pa predsednika, ki v dvomnih slučajih odločuje. Ta navada pa je še zlasti priporočila vredna v pravopisnih rečeh, kjer se tako neradi klanjamo drug drugega avtoriteti, in kjer je še posebno istinit pregovor: »*Quot capita, tot sententiae*«. Tako postopajo omikani narodi, tako so ustanovili avstrijski Nemci dosednji uradni pravopis, in tudi sedaj, ko se namerjajo zediniti v pisavi z Nemci v Rajhu, so sklicali v ta namen anketo, ki je zborovala pred par tedni pod predsedstvom samega naučnega ministra.

Pripravljen sem na ugovor, češ, da je Levčev pravopisni načrt brez dvoma romal okoli raznih veščakov, ki so ga gotovo opremili s svojimi pomisleki in pripomnjami. Toda uspeh take pismene okrožnice se ne da ni od daleč meriti z rezultati ustnega razpravljanja na anketi. Ne le, da se v medsebojnem razgovoru razboritih mož misli veliko hitreje zbudajo, takorekoč krešejo, razbistrujejo, izmenjavajo in izpopolnjujejo — saj vemo iz navadnega življenja, da se v vsakdanjih poslih v četrti ure osebnega občevanja lahko dožene in premaga več težkoč, negoli po dolgotrajnih pismenih razpravah; pa tudi avtoriteta anketnih ukrepov, odobrenih enoglasno ali pa po večini anketnih članov, je veliko večja nego ugled poedinca, pa najsi je še tak strokovnjak, zlasti v konvencionalnih stvareh, kakor je pravopis.¹⁾

Rekli smo, da je pred kratkim časom zborovala nemška pravopisna anketa na Dunaju; in baš njene resolucije so mi zbudile marsikako misel glede naših pravopisnih razmer ter mi potisnile pero v roke. Med drugim je pooblastila omenjena anketa svoje

¹⁾ To je menda čutil g. prof. Levec sam; kajti v premnogih slučajih je dodal v »Slovarju« pisavi, ki je po njegovih mislih prava, še drugo doslej navadno pisavo ter jo obeležil s križcem (†). Anketi pa ne bi bilo treba take obzirnosti na apokrifne oblike.

delegate tudi v to, da na bodočem splošnem pravopisnem shodu nemškem odnehajo od natančnega razločevanja raznih *s*-ov v sedanji uradni pisavi nemškoavstrijski, češ, da je pretežka, da se je ljudstvo ni moglo privaditi, in pa naj se zopet uvede prej navadna pisava *Gebür* nam. *Gebür*, češ, da se ta ni udomačila, dasi je znanstveno upravičena i. t. d. Ko sem čital v nemških novinah o teh koncesijah avstrijskonemških učenih pravopiscev napram občinstvu, tedaj sem res kar ostrmel; razločevanje in pravilna raba raznih *s*-ov v avstrijski ortografiji da je pretežka?! In preproste pisave *Gebür*¹⁾ se narod ne poprime?! Bogme, kaj naj pa potem reče naše čitajoče in pišoče občinstvo, ki mu zabičujemo, ko se je komaj nekoliko oddahnilo od Levstikovih vratolomnih pravopisnih skokov, taka pravila, kakor so zabeležena v §§ 410. in sled. Levčevega »Pravopisa«, po katerih naj se izpeljanke sličnega pomena različno pišejo, a enako izgovarjajo (prim. obrazila *avec, avec, ivec* in *alec, elec, ilec*), pa zopet enako pišejo, a različno izgovarjajo (n. pr. *žgalec, liberalec*²⁾). In kaj naj rečemo o sledečem, v »Cvetju« XVIII. 9 predlaganem pravopisnem razločevanju: »Tako bi potem takem tudi mi smeli rabiti oboje (namreč *prebivavce* in *prebivalce*), morebiti s tem razločkom, da bi se pisalo »prebivalec«, kjer se misli zlasti na kraj, na prebivališče, n. pr. »prebivalci goriškega mesta«, »prebivavec« pa, kjer gre bolj za prebivanje, n. pr. »naši ljudje so v Gorici mirni »prebivavci«. — Drugači bi se razločevalo mej »volilcem« in »volivcem«,

¹⁾ Nekak analogon k nemški pisavi »Gebür«, ki se ni udomačila, je naša znanstveno upravičena pisava »rdeč«, ki se poleg »rumen« nikakor ni ustanovila, nasproti še povečala je zmešnjavo, tako da najdeš poleg »rudeč« v istem spisu tudi »rmen«.

²⁾ In s koliko natančnostjo je dogotovil nauk o pravilni trdi in izjemni mehki izreki trdega *č*-a prof. dr. K. Štrekelj v podlistku »Slovenčevem«. Ali je pa pri tem kaj mislil na praktično uživetvorenje kompliciranega pravila ter kaj vpošteval prirojeno »vis inertiae« širšega občinstva, s katero naši Nemci toliko računajo, da umaknejo celo pisavo *Gebür* —? Dvomimo! Seveda mi odvrne učeni profesor, da utemeljitev pravil in razlogi za to ali ono pisavo ali izreko so namenjeni samo strokovnjakom, a lajikom da bodo služili pridejani slovarčki, v katerih bodo zabeležene vse preporne besede in izreke; k njim se bode lahko zatekal v vseh dvomnih slučajih nestrokovnjak. Toda ne glede na »Slovar« v Levčevem »Pravopisu«, ki je v dosedanji obliki skrajno pomanjkljiv in že sam ob sebi onemogočuje njega uradno potrditev in oktroa, smelo trdimo, da poleg takih zapletenih pravopisnih in pravorečnih pravil bi bil tudi pridejani praktični »Slovar« toliko obširen in težak — kajti moral bi biti, kakor smo že namignili, ne samo ortografski, ampak tudi ortoepski — da ne bi bilo niti misliti na praktično uveljavljanje novega pravopisa, pa najsi bo naše občinstvo tudi manj trdoglavno nego nemško.

»morilcem« in »morivcem«. Nekoga »volilec« je, kedor¹⁾ ga je v rešnici volil, če tudi ni imel volitevne pravice; kedor pa ima pravico voliti, ta je volivec, četudi ni nikogar volil in morda tudi nikogar ne bo. Tisti, ki je cesarico moril ali vmoril, je cesaričin »morilec«, »morivec« je pa, čigar posel je moritev, ali kedor je najet za to, ne glede na to, ali je že koga vmoril ali nikogar. To razločevanje se bo zdelo morda komu dlakocepsko, ali opravičeno je tako, kakor v češčini »pilec« Betrunkener, »pivec« Trinker...«

Meni se vidi ta predlog naravnost gorostasen in se mora videti vsakomur, ki je z menoj vred prepričan, da pravopisna veda ali vsaj njeni rezultati niso izključna last učenih izvoljencev, nego da so njeni nauki namenjeni v praktično porabo vsem pišočim slojem narodovim ter jim morajo zato preiti v meso in kri; prav zategadelj pa morajo biti — to je jasno ko beli dan — tako prozorni in lahki, da se jih lahko polasti vsaj tudi oni del našega razumništva, ki ima nalogo, znanje knjižnega jezika, pravopisja in pravorečja širiti med preprostim narodom; to so ljudski učitelji, o katerih važni ulogi v pravopisnem vprašanju bomo še govorili. Baš take prenapete akribije kakor zgoraj omenjene so kakor nalašč ustvarjene za to, da monopolizujejo znanje pristnega slovenskega pravopisa kot last najožjega izvoljenega kroga, prav kakor je bilo znanje hieroglifov izključna, skrbno čuvana svojina egiptovskih svečenikov. Res je sicer, da se zabriše v pravopisu, stremečemu po lahkoumnosti in poljudnosti, marsikatera fonetiška finoča in zgodovinska dragocenost, a po le-teh ni nič žal onemu, ki si je v svesti, kaj je glavni namen pravopisa: pospeševanje pismenega občevanja med narodom. Seveda je učenim pravopiscem poverjena naloga, da uravnajo po trdnih načelih pravopis, toda poleg ozirov na fonetiko, etimologijo in zgodovino morajo zlasti tudi skrbeti za to, da bode pravopis tako prikupljiv in lahak, da se ga lahko polasti nestrokovnjaška množica, οἱ πολλοί, katerim je pravopis namenjen; kadar se pa veščaki, οἱ ἐπὶ τὸν τεχά, ozirajo na edino »alethejo« fonetike, etimologije in jezikovne zgodovine, tedaj postane njih pravopis ali množici previsok, ali pa — kar je še hujše vsak — ἐπί τῳ si privošči svojo posebno ortografijo, ki jo seveda vsak smatra za edino pravo.

Temeljno načelo vsakega narodnega pravopisa, nič manj važno nego fonetiško, etimološko in zgodovinsko, bodi torej skrb za pra-

¹⁾ Ta podaljšani, sila okorni »kedor« bi učeni pater rad uvedel v naš književni jezik menda samo zato, da bi imeli mi Slovenci spet novo »ekstrawuršt« in da bi nas drugi Slovani še težje razumeli. *Uredništvo.*

vopisno prozornost in razumljivost. Toda te skrbi naši ortografi prav nič ne poznajo. V zmislu zgoraj omenjene resolucije nemškoavstrijskih ortografov jim kličem: Opustite vse pravopisno in pravorečno razločevanje, o katerem se ni nadejati, da bi prešlo masi narodovi v meso in kri!

Z ravno omenjenim postulatom lahkoumnosti in prozornosti pa je v tesni zvezi in njega naravna posledica neka druga zahteva, kateri mora ustrezati kolikor moči vsaka pravopisna reforma, ako naj uspeje med narodom in naj ne ostane zgolj na papirju; nanjo sem opozarjal v »Zvonu« še kot njegov urednik, ne da bi bili moj opomin kaj uvažili oni, katerim je bil namenjen. Zahteva, ki jo imam tu v mislih, veli: »Pišimo (in izgovarjajmo), kakor je bilo doslej navadno!« — »man schreibe herkömmlich«, kakor ukazujejo avstrijskonemški ortografi. In tačas sem v »Zvonu« tudi raztolmačil, kako je brez dvoma umeti »dosedanjo rabo«, da to ni namreč pisava 16., 17. in 18. niti prve polovice 19. stoletja, ko v tej dolgi dobi razen duhovniške inteligencije nihče slovenski ni pisal niti znal pisati, ampak, da pravopisna navada ne more biti nič drugega nego pravopisna praksa izza tistega časa, odkar so se jele učiti ter se naučile pisati široke mase našega naroda, t. j. izza l. 1870. Kakršen je bil pravopis, ki se je učil v ljudskih šolah v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, tak naj bi se vobče ohranil kolikor moči neizpremenjen.

Tako si tolmačim jaz pravopisni »usus«, takisto pa tudi pravorečni »usus«.

V novošolski dobi so se namreč tudi izcimile — gotovo mnogo po krivdi ali pa zaslugi učiteljev, na katerih veliki, četudi morda bolj pasivni vpliv na razvoj sedanjega pravopisa sem že zgoraj namignil — *gusto, ritem, anaspade, jelo* — ortoepske navade ali, če hočete, razvade, med drugim tudi enakomerna, čista izreka soglasnika /-a ob koncu besed in pred soglasniki — ali po pravici ali ne, ali po nemškem ali po češkem vplivu, tega nočemo tukaj razmotrovati. Istina pa je, da vsi, ki smo sedaj v moški dobi, smo vsrebal za mlada po šolski vzgoji, kolikor je bila narodna, pa tudi po božji besedi v cerkvi, po govorici na gledališkem in govorniškem odru, krepak občutek, da sodi v olikano izreko edino čisto izgovarjanje /-ovo, tudi ob koncu besed in pred soglasniki. In zavest, da poleg drugih ortoepskih pravil, zlasti čista pronuncijacija trdega /-a loči olikano govorico od vsakdanje, robate, je bila splošno razširjena, kolikor jaz pametim. Ta zavest je jela omahovati šele tedaj, ko se je pojavil nazor, da taka čista izreka

je prisiljena, afektirana, nenarodna.¹⁾ Ta nazor pa zopet sloni ob krivi teoriji, da knjižni jezik je le tedaj na zdravi podlagi, ako je docela narodni jezik, vsaj docela jezik nekega, recimo, izvoljenega narečja, da olikana ortoepika je identna z izreko onega izbranega narečja, in da knjižna pisava in nje olikana izreka, če količkaj kreneta od narodne govorice dotičnega blaženega narečja, sta na krivem potu, sta nenarodni, afektirani. Govorilci tistega srečnega narečja so v zmislu omenjene teorije v prijetnem položaju, da vsaka beseda, vsak stavek iz njih ust je samočisto jezikovno zlato, pristna slovnica in ortoepika. Da knjižni jezik morda ni popolnoma istoveten z nobenim narečjem, in da prestop iz kateregakoli narečja do knjižnega jezika in njega izreke ni možen brez nobene afektacije, tudi ne iz onega, ki je književnemu jeziku najbližji — to je po oni teoriji seveda izključeno, pa je resnično in se zdi celo naravno onemu, ki mu je jasen pojem knjižnega jezika (prim. XXIII. poglavje v Paula knjigi »Principien der Sprachgeschichte«, str. 350 sled.). Prirodna ljudstva, katerih nepopačenost je toliko slavil Rousseau, se res ne spakujejo ni v govoru ni v kretanju ni v toaleti — če je imajo kaj; nam pa, ki nas je oblizala kultura, se zdi celo naravno, da se za javnost drugače oblačimo, nego smo oblečeni doma v zasebnem krogu, nam se zdi naravno, da umerimo svojo toaletno in svoje kretanje za različne družbe prav različno z ozirom na njih socialno višino. Ali je to razlikovanje tudi spakovanje? Kdor to trdi, je naturalist Rosseaujevega kroja. Fiat applicatio! Ali je res tako absurdna zahteva, ali ni marveč naravna posledica razvite prosvete, da drugače govorimo doma, z otroci, posli, v veseljaški družbi, a malce drugače v javnosti, v salonu, na govorniškem in gledališkem odru, v cerkvi in tudi v šoli?

Ne bodem svojih nazorov o jezikovnem spakovanju, ko so itak jasni, utemeljeval z mnogimi praktičnimi primeri; samo dva naj navedem, ki sta nam najbolj pri rokah. Tudi Nemec, pa najsi bo rojen

¹⁾ Sicer pa bodi mimogrede opomnjeno, da tudi po Levčevih ortoepskih pravilih ne pojde brez vsega »spakovanja«. Ni li res, da se bodo morali od njega priporočani izreki šu (= šel) v šoli priučiti vsi oni slovenski otroci, ki z doma govore šov ali šev ali ša ali morda še kako drugače? Po mojih mislih je »spakovanje« l-ove izreke ravno v edninskem imenovalniku moškega spola znatno olajšano s tem, da se čisti / pojavlja v vseh drugih sklonih in pri pridevniki in deležnikih na / tudi v vseh sklonih ženskega in srednjega spola; nasproti vsem tem oblikam s čistim l-om je edini edninski imenovalnik moškega spola vprav osamljen. Jako naravna analogija je tedaj, ako čisti / prodre tudi v ta sklon, prav kakor so imenovalniki kamen, plamen . . . nastali po analogiji drugih sklonov iz prvotnih imenovalnikov kam y, plam y.

Hanoveranec, in Italijan, pa najsi bo rojen Toskanec,¹⁾ ne govorita pri vstopu v šolo knjižnega jezika, nego se mu morata šele tu priučiti kakor tudi njega olikahi ortoepiki, in v šoli, cerkvi, na govorniškem in gledališkem odru se morata takisto »pačiti« kakor mi, v neprisiljeni govorici pa jima jezik teče tako, kakor ga jima je Bog ustvaril, da takoj uganeš, v kateri pokrajini nemški ali italijanski jima je tekla zibel.

Sicer je to točko pojasnil podobno kakor jaz že prof. Perušek, toda dotaknil sem se je tu zopet, ker se mi vidi, da je tudi v Levčevem pravopisu bojazen afektirane knjižne slovenščine in nje dosedanje — recimo — šolske in salonske ortoepike pretirana; vsaj navaja se tuintam kot razlog proti kaki dosedanji knjižni izreki ali obliki, češ, da je »prisiljena« (prim. § 12. i. dr.).

* * *

V dosedanjem razmotrovanju smo dovolj jasno povedali, kako bi se bila morala po naših mislih izvršiti pravopisna reforma. Poveriti bi se bila morala namreč anketi, in ta bi bila imela sledečo nalogo: fiksirati dosedanje pravopisno rabo (usus), določiti nje fonetiške in etimološke zakone; njene nedoslednosti, pomanjkljivosti in dvournosti pa trebiti, ne toliko se oziraje na zgodovino, na naravne meje našega slovstvenega jezika, tembolj pa na duševno »vis inertiae« pišočih mas; saj tem je vendarle v prvi vrsti namenjena reforma, ne pa našim filologom; kajti le-ti si itak prirede vsak svoj pravopis, njih ni možno v pravopisu zediniti, pač pa narodove mase.

Ustanovili smo tudi pojem današnje pravopisne rabe (= usus), kako se je izcimila zlasti po uredbi splošne šolske dolžnosti ter se utrdila ne le v pravopisu, ampak tudi v pravorečju, tako da smelo trdimo, da 90% učiteljev dandanes uči izključno čisto izreko trdega /-a. Nasproti pa smo dognali, da pisava prejšnjih desetletij (pred l. 1870.) in stoletij, ko velika večina našega naroda ni bila samo nevešča pisanju, ampak tudi branju, nam ne more veljati kot pravopisni »usus«.

Gotovo bi bil naš novodobni ortografski in ortoepski »usus« vreden zgodovinske razprave, ki bi dognala, kateri raznoteri (nemški,

¹⁾ Glede knjižne italijanščine se često izraža krivo mnenje, da se docela ujema s toskanščino. A že Dante je očital Toskancem nezmiselnost, »ker se zdi, da si arogantno prisvajajo čast najodličnejše govorice«. Naposled pravi: »Il Volgare italiano è quello che in molte città appare e che in nessuna città riposa«, t. j. italijanščina se govori v mnogih mestih, a ni izključna last nobenega.

češki?) vplivi so delovali nanj. Naše zadače se to zasledovanje ne tiče. Tukaj samo to zabeležimo, da je Stritar še v »Zvonu« l. 1870. hvalil Levstika filologa, češ, »da mož semtertja malo pregloboko reže; pa saj je bolje globoko nego plitvo orati«; a ko je vnovič pričel izdajati »Zvon« l. 1876., je bil že odločno odklonil Levstikove pravopisne eksperimente.¹⁾ In ker je pretežna večina pisateljev in pisateljskih društev sledila Stritarja, a ne Levstika, tedaj se je pravopisna raba normalno razvijala, in naše pravopisne težnje so se pomikale v povoljnem, konservativnem tiru, po katerem smo se povzpeli sicer ne do absolutne pravopisne enoličnosti, ki ostane na tem pomanjkljivem svetu vedno le nedosežen ideal, pač pa do neke prilične uniformnosti, s katero bi tudi v bodoče izhajali za silo brez oficijalne pravopisne podpore, tolažeč se, češ, če beseda ni konj, tudi črka ne more biti.

Toda glej ga kleka! Zdaj nam je vstal pravopisni reformator — ne! — pravopisni revolucionar, od koder bi se ga bili najmanj nadejali — iz tihe celice v idilskem konstanjeviškem samostanu pri solnčni Gorici. Malo preje nego »Ljubljanski Zvon« in »Kres« je pričelo izhajati v Gorici »Cvetje z vertov sv. Frančiška«, namenjeno frančiškanskim tretjerednikom, a na njegovih modrih, višnjevih in drugobarvnih ovitkih je objavljala profesor oče Stanislav Škrabec temeljite filološke razprave, tičooče se zlasti slovenskega pravopisa. Odveč bi bilo, priznavati častitemu očetu Stanislavu korenito strokovnjaštvo in preobile zasluge za proučitev našega jezika; kdor se s slovenistiko bavi, temu je vse to dobro znano. Da je pa glede našega pravopisa, kakor smo zgoraj rekli, prevratnik — ali da ublažimo izraz — radikalec, nič manj, nego je bil Levstik, četudi bolj strokovnjaški, bolj metodiški, to je pa tudi resnica. Brez ozira na množico — οἱ πολλοί — izvajajoč načelo, da se drži pravopis »tako rekoč natorne meje, začetka slovstva našega (t. j. 16. stoletja)«, in ne plašeč se nobene še tako radikalne reforme, si je priredil kot ἐπιζών z železno doslednostjo svoj znanstveni kakor tudi praktični pravopis. In tako je kmalu presenetil strmeči slovenski svet z oblikami: sonce, kaker, keteri, obedn, vert itd. itd. Sicer so njegovi nauki iz početka obujali le veselost ter so podali n. pr. pokojnemu

¹⁾ Ali ni bila morda ravno Stritarjeva energična odklonitev slovničarskih poskusov Levstikovih, na katere je bil mož po neki znani človeški slabosti menda bolj ponosen nego na svojega Krpana in svoje poezije, vzrok, da se je njiju toli iskreno prijateljstvo močno ohladilo? Vsekakor tega obrata njiju razmerja doslej ni nihče dovoljno razjasnil, niti Stritar sam ne.

Janku Kersniku ugodno priliko, da je bril ob njih norce v hudomušno-šaljivih podlistkih »Slovenskega Naroda«. Toda z resnimi razlogi mu nihče ni mogel prav tlo živega; o. Stanislav je izvrstno oborožen z vsakojakim orožjem, ki ga je treba v jezičarskih bojih. In tako je njegov glas prenehal biti glas vpijočega v puščavi, in pridobil si je celo nekaj veljavnih pristašev. Istina je, da prevladuje v Pleteršnikovem slovarju in takisto v Levčevem pravopisu Škrabčev vpliv.

In vendar se upira velika večina naše »gentry« — oče Stanislav jo imenuje *οἱ πολλοί*, mi pa pravimo »vox populi« — Škrabčevim od Levca sprejetim naukom, seveda bolj instinktivno nego iz znanstvenih razlogov, po naravnem jezikovnem občutku sodeč, da so radikalni, dasi jih smatra Škrabec za konservativne in sebe za konservativca, a nas za liberalce (prim. Cvetje XVIII. 10). — Prav kakor tisti nezadovoljnež, ki mu je bil Bog dovolil, da sme na svojem polju leto dni vreme delati po svoji glavi, pa konec leta ni prižel nič drugega nego krasno, bujno, toda prazno slamo, ker je bil poleg vse modre vremenske fabrikacije pozabil — veter, ki naredi, da se oplodi žito, takisto o. Stanislav pri vsej svoji bistroumnosti in temeljitosti ni vedel ali ni hotel uvaževati poleg priznanega trojnega načela — fonetiškega, etimološkega in zgodovinskega — še četrtega in petega, ki ono trojno načelo po svoje popolnujeta in tudi omejujeta. Kakor smo že zgoraj razpravljali, veli to dvojno načelo: »Piši, kakor je bilo doslej navadno«, in pa »Pravopisna pravila morajo biti prozorna in lahko umevna«. Baš nevpoštevanje tega dvojnega momenta udarja Škrabčevim reformam pečat brezobzirnosti. To ni samo moje mnenje, nego je bilo tudi mnenje pokojnega dr. Oblaka; pravzaprav me je na ta nedostatek Škrabčevega delovanja ravno Oblak opozoril v ustnem razgovoru; kakor sem že nekje v »Zvonu« povedal; bilo je v Ljubljani l. 1891. ali 1892. —

Lep analogon k našemu tolmačenju pravopisne rabe nam nudi nemško pravopisje. Nemci, katerih knjižni jezik — nova gorenja nemščina — ima prav kakor nova slovenščina »tako rekoč za natorne meje« 16. stoletje, se niso poprijeli Lutrovega pravopisa, ki v svoji preproščini spominja na srednjo gorenjenemško pisavo, in ki bi moral Nemcem biti enako merodajen kakor nam pravopis prvih naših slovstvenikov (Trubarja i. dr.), niti zverženega pravopisa 17. stoletja, niti pisave Goetheja, največjega svojega pesnika, niti Grimma, največjega svojega jezikoslovca, nego so se oklenili »ususa«, ki se je bil ukoreninil v drugi polovici 19. stoletja; in avstrijski uradni nemški pravopis, ki se je bil oddalil od tiste rabe v nekaterih točkah, se

ji bode zopet približal, ako obvelja zgoraj omenjena resolucija avstrijskonemške ankete.

Toda dovolj bodi besedovanja! Predno pa završimo, naj na podlagi svojega izvajanja formuliramo nekak konkreten predlog. Ogrski politik Fran Deak je nekoč dejal: »Če si suknjo naopak zapel, ti ne preostane nič drugega, nego da jo docela zopet odpneš ter vnovič — prav zapneš.« Ker so naša oficijalna pravopisna kola, kakor je pokazal odločni soglasni odpor naše inteligencije, temeljito zavožena, tedaj ne preostane nič drugega, nego da odločilni krogi obrnejo voz ter si poiščejo boljšega, bolj uglajenega pota; brez podobe govoreč: pravopisna akcija naj se od kraja prične. Ta zahteva je item bolj upravičena, ker je »Pravopis«, tudi če bi se njegovo stališče odobrilo, itak pomanjkljiv, glede »Pravil« v znanstvenem, glede »Slovarja« pa v praktičnem pogledu; in prilika za to je tudi ugodna, ker bodo sedaj tudi Nemci imeli svojo pravopisno revizijo in se je torej nadejati, da bode z ozirom nanjo vlada tem bolj voljna, podpirati vzporedno slovensko pravopisno reformo. Pri tej pa naj se ne ponovi napaka, ki je bila usodna »Pravopisu«: naj se ne poveri prirediteljem pravopisa enemu samemu, pa naj bi bil le-ta pristaš ali pa nasprotnik Škrabčev, nego, kakor je drugod navada v takih slučajih, nalašč v ta namen sklicani ankete.

Ako pa odločilni krogi namerjajo še dalje ščititi »Pravopis«, ga celo uradno potrditi ter ga šolam in uradom oktroirati — česar pa ne verujemo, sodeč po dosedanjem njih oprezanju, in se nam zdi naravnost izključeno, ker je že uradno potrjena 8. izdaja Janežičeve-Sketove slovnice, ki se v marsikateri pravopisni točki loči od »Pravopisa« — tedaj pa dotičnim krogom spoštljivo postavim pred oči kot svarilen zgled usodo sedanjega nemškega uradnega pravopisa, na katerega se razen naučnemu ministrstvu podrejenih šol in uradov nikoli nihče ni briga, niti uradniki drugih ministrstev niti uradni časniki, izimši menda edino »Laibacherico«. — Hujše škode tudi slovenski uradni pravopis ne bi napravil; uverjeni smo, da pišoča¹⁾ masa

¹⁾ Tako je! »Pišoča masa«, to so pisatelji, beletristi, pesniki, žurnalisti in znanstveni pisci, morajo imeti odločilno besedo kakor v jezičnih vprašanjih sploh tako še posebej v pravopisu. To je naravno. Pravi pisatelj črpa svoj jezični zaklad iz ljudstva samega; zato pa, kadar piše, ne misli na pedantovska slovniška pravila, ampak ustvarja instinktivno iz globine svoje jezične zavednosti. Pisatelji ustvarjajo jezik, ne pa filologi in leksikografi. Ti poslednji imajo le nalogo, da iz gradiva, ki so ga nakopičili ustvarjajoči pisatelji, posnemajo obča pravila. Takšna pravila pa seveda ne morejo imeti absolutne veljave za »večne« čase. Saj je jezik vendar živ organizem, ki raste,

našega naroda preko Škrabčevih-Levčevih reform takisto preide na dnevni red, kakor je prešla na dnevni red preko Levstikovih novotarij. Pač pa se utegne pri naši socialni mizeriji pripetiti, da »Pravopis« zanesse nasprotje med liberalci in klerikalci, ki divja na vseh progah narodnega življenja, tudi na ortografsko torišče ter se bodo tudi tu ločili klerika/nci od liberalcev ter bodo poslej pisali »klerika/yno«.

se razvija in izpreminja. Kdor bi torej hotel n. pr. našemu narečju vsiliti »za zmerom« veljaven pravopis, ta bi rastočega mladega človeka vklepal v železen oklep. Nam lajikom v filološki učenosti se tudi ne zdi potrebno, da bi moral biti naš pravopis do pičice dosleden. Saj tako dosledni tudi drugi narodi: Nemci, Čehi, Rusi, Srbohrvati . . . niso! Nam lajikom ne gre v glavo, zakaj bi se mi »moderni« Slovenci morali s takim respektom ozirati na jezik 16. stoletja. Naš jezik je vendar zrastel in se razvil z nami vred; mi imamo svoj jezik! Pustite pri miru Trubarja in Dalmatina! Bog jima daj nebesa! Dandanes tudi ne pišejo samo dolenjski pisatelji niti samo kranjski, nego vsa Slovenija piše dandanes, in čisto naravno je, da mora to iz vseh slovenskih krajev pomnoženo število pisateljev močno vplivati na razvoj in obliko književnega našega jezika. In kdor pozna naš jezik, ta mora vedeti, da današnja slovenščina pač ni več samo dolenjščina ali samokranjščina, nego ima v sebi elemente vseh slovenskih pokrajin. Levstik je vedno in vedno stavil svojo ribniščino za vzor pravilnega jezika. Ali če bi se bil potrudil na Štajersko, n. pr. v Št. Peter ali v Podsredo ob Sotli, v gorenjo Savinsko dolino (v Mozirje in Rečico), na Mursko polje, slišal bi bil tam jezik, ki se mora tudi vzoren imenovati, ki ima polno in neskrajšano deklinacijo in konjugacijo. Z občeslovenskega in svobodomiselnega jezičnega stališča sodeč, tudi ne morem razumeti, zakaj so nekateri naši filologi tako hudi na štajersko žensko instrumentalno končnico »oj« pri substantivih na -a in pri ženskih adjektivih ter ženskih zaimkih, korespondujočih z onimi substantivi! Ta lepi slovanski oj govori skoro pol milijona Slovencev. Ta oj nas približuje bratom Rusom, ki takisto govore in pišejo oj (рукой) kakor Štajerci. Ta oj markira ženski instrumental (na -a) veliko bolj nego mrtvi -ó. Če imajo vsi drugi Slovani posebne končnice za ženski instrumental in bratje Rusi sami tudi oj — zakaj bi se mi sami ogibali te blagoglasne končnice in zakaj je ne bi rabili, ko jo imamo živečo v narodovih ustih! Zlasti pesnikom služi ta oj naravnost imenitno; daje verzu raznoličnost in polnoglasje. A kdor prevaja rusko poezijo, temu je oj jako dobro došel. Levstiku je ta pristno slovanska končnica tako ugajala, da jo je priporočal v svoji izvrstni slovnici (»Die slovenische Sprache nach ihren Redetheilen«), ki je po našem lajiškem mnenju še zmerom veljavna, v nekaterih partijah pa celo najboljša. Menda nam ne bo škodilo, če bomo poslej tudi v jezičnih in pravopisnih vprašanjih bolj Vseslovenci, nego pa tesnosrčni provincijalci. Živela svoboda!

Pripomba uredništva (A. Aškerc).

